

AKTIVNOSTI MUZEJA, GALERIJA I ZBIRKI

UTEMELJENJE SPOMENIKA I MUZEJA SELJAČKIH BUNA U GORNJOJ STUBICI

Višegodišnje pripreme i radovi na utemeljenju spomenika i Muzeja seljačkih buna 1573. godine u Samcima, Gornja Stubica, rezultat su zapravo brige za obilježavanje i proslavu 400-godišnjice Seljačke bune /1573-1973/. Kada danas gledamo to razdoblje utemeljenja, uočavamo više njegovih faza, i to:

- poticanje inicijative i razdoblje konzultacija, od 1964. do 1966. godine;

- imenovanje lokalnog odbora za proslavu i za osnivanje spomen-obilježja (imenovao ga je Općinski odbor SSRN Donja Stubica, a registriran je 21.X 1966. godine);

- osnivanje Fonda za izgradnju spomen-objekta i za proslavu 400-godišnjice u Donjoj Stubici na osnovi odluke Skupštine općine Donja Stubica od 28.III 1969. godine. Zadaci Fonda odnosili su se na neposrednu realizaciju spomen-obilježja;

- imenovanje reprezentativnog općejugoslaven-skog i općedruštvenog odbora za proslavu, na VI općem saboru općine Donja Stubica od 26.II 1968. godine, čime cjelokupna akcija poprima širi, općedruštveni karakter.

Na molbu Općeg sabora općine Donja Stubica pokroviteljstvo nad tim jubilejem preuzeo je predsjednik SFR Jugoslavije drug Josip Broz Tito.

Osobito značajno bilo je usvajanje programa proslave i obilježavanja, što je utvrđeno na sjednici Općeg odbora od 18.XII 1968. godine. Zaključkom Odbora, Skupštine općine i drugih organizacija, Fond za izgradnju spomen-objekata prerasta u neposrednog nosioca i organizatora svih akcija i radova. Neposredne poslove i inicijative dosadašnjeg lokalnog odbora, odnosno organizacionog odbora, preuzima Upravni odbor fonda.

Tako utvrđeni program obilježavanja predviđa:

1. znanstvena istraživanja, tj. sredjivanje povijesne gradje o seljačkoj buni i Matiji Gupcu;

2. osnivanje Muzeja seljačkih buna 1573. godine, koji će prikazati domašaj, dimenzije i tok seljačke bune. Uz to će se obnoviti, rekonstruirati, restaurirati i dovesti u izvorno stanje dvorac Oršić iz 18. stoljeća u Samcima u Gornjoj Stubici;

3. pokretanje akcije za izgradnju spomenika seljačkoj buni 1573. godine, i to kraj zaravni na brijegu u Samcima, Gornja Stubica, u neposrednoj blizini dvorca u kojemu će se nalaziti Muzej seljačkih buna. Pri daljnjoj razradi programa treba voditi računa o budućem izletničkom karakteru te lokacije i o turističkoj valorizaciji spomen-objekta;

4. poduzimanje akcije za uredjenje okolice Gupčeve lipe u Gornjoj Stubici, samog mjesta i prilaznih prometnica, a zatim nastojanje da se povežu lokacija Gupčeve lipe i lokacija dvorca, odnosno budućeg spomenika;

5. populariziranje seljačke bune i iniciranje proslave njezine 400-godišnjice, te izdavačke djelatnosti: predviđeno je naime izdavanje foto-edicije, monografije "Seljačka buna 1573" i, nakon završetka radova, monografije o spomeniku i muzeju odnosno o proslavi 400-godišnjice;

6. uz pomoć stručnih udruženja, ustanova i društvenih organizacija Odbor je predvidio da se do same centralne svečanosti 1973. godine priredi niz kulturno-umjetničkih i javnih manifestacija, u suradnji s kulturnim, društveno-političkim umjetničkim organizacijama, ustanovama i brojnim pojedincima. Program centralne svečanosti u 1973. godini trebalo je da obuhvati otkrivanje spomenika, otvaranje muzeja, održavanje narodnog zbo-

ra i dr.

Zahvaljujući sistematskom radu, upornosti, entuzijazmu i široj društveno-političkoj podršci, ova-ko usvojen i koncipiran program potpuno je ostvaren. Tako je zapravo na osnovi ovog programa, zahvaljujući dugogodišnjem radu, bio je utemeljen spomenik i Muzej seljačkih buna.

Osobita zahvalnost za podršku u ostvarivanju toga programa dugujemo Saboru SR Hrvatske, Skupštini grada Zagreba, Republičkom fondu za unapredjenje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske, Jugoslavenskoj narodnoj armiji, Općinskom fondu za unapredjivanje kulturnih djelatnosti, Državnom sekretarijatu za poslove narodne obrane, svim izvršnim vijećima bratskih republika i pokrajina te ostalim društveno-političkim zajednicama i organizacijama koje su sudjelovale u financiranju izgradnje spomen-objekata posvećenih seljačkoj bu- ni.

Lokacija na brijegu Samci, odakle se pruža prekrasan pogled na okolne zagorske pejzaže, u početku prvih konzultacija i razgovora bila je, zajedno s derutnim dvorcem, potpuno neuredjena. Bilo je to još 1965. godine. U dvorcu Oršić, tzv. "Gupčevu domu" kako ga je prozvao narod, nalazila se tada škola koju je pohađalo više od 800 učenika. Krajnji desni trakt objekta djelovao je poput razvaline - s napuklim i iskrivljenim zidovima što su prijetili da se svakog časa sruše. U podrumima se skladištilo vino obližnje zadruga, a u kapelici dvorca nalazila se golema preša i prostor "prešnice". Hodnici pod arkadama bili su nabijeni zemljom i velikom batudom. Okoliš dvorca s lokacijom današnjeg spomen-objekta bio je obrastao zapuštenim vinogradima, kukuružištima i akcijom. Svi pristupi objektu bili su neuređjeni - obični seoski putovi, a i glavni put do dvorca bio je seoski, poljski put. Obližnje livade i oranice bile su išarane brojnim puteljcima kojima su se

penjala u školu.

Program obilježavanja i turističke valorizacije seljačke bune već se razirao, ali je prethodno trebalo iz dvorca iseliti školu koja je zapravo bila u nepogodnom prostoru. Uskoro je uslijedila akcija za izgradnju nove škole u mjestu Gornja Stubica.

Naknadno se majstor kipar prof. Antun Augustinčić, obišavši tu lokaciju, oduševio prikladnošću mjesta i krasnim vidikom prema Medvednici i Stubici. Već tada, u početku, izraženo je mišljenje da se cjelokupna lokacija s dvorcem opaše kružnom cestom, da se izvede hortikulturno uređenje, te da se prema padini izgradi spomenik. Tako su se počele nazirati kulture budućeg spomenobilježja seljačkoj buni. Od prvih konzultacija i općih priprema pa do same idejne skice spomenika prošlo je još podosta vremena.

Najopsežniji posao tek je predstojao. Nije bilo lako sagraditi spomenik i ukomponirati ga u ambijent, i to tako da zajedno s okolišem preraste u izletišta i sastajališta naroda. Po koncepciji i po opsegu radova bio je to vrlo složen i raznovrstan posao.

Spomenik se u glini modelirao u Zagrebu, u ateljeu na Jabukovcu br.10 cijele 1971. i 1972. godine, a brojne pripreme obavljene su još i ranije. Nakon modeliranja slijedio je odljev u sadri, a zatim lijevanje u bronci u lijevaonicama.

Usporedo s tim radovima, pa i nešto ranije, na terenu je trebalo obaviti opsežne geografske radove, projektiranje i tehničku obradu, otkupiti i pripremiti zemljište, izgraditi armiranobetonsku škarpu i noseće, kamenarske i vrtno-tehničke radove, pripremiti buduću montažu reljefa i spomenika, modernizirati i izgraditi prilazne putove i parkirališta. Bio je to vrlo složen i raznovrstan građevinski pothvat.

Gipsana maketa spomenika, koju je načinio prof. Antun Augustinčić, počela je postupno u ateljeu dobivati zamišljene konture budućeg spomenika, autorove vizije bune. Kako je atelje u Zagrebu bio premalen da bi se čitav model mogao izraditi u naravnoj veličini, valjalo je modeliranje cjelokupnog spomenika u glini obaviti u više navrata. Zato se spomenik modelira u dijelovima. U ateljeu su smještene polovice reljefa, i to dijagonalno na skelama.

Najprije se radi na oba reljefa, ali u dužini od 11 m, tj. ukupno 22 metra. U drugoj fazi rade se dijelovi reljefa, i to 2 x 9 m, odnosno preostalih 18 m, ali tek pošto se prvi dijelovi otklone i odu na lijevanje u lijevaonicu. Zapravo je ukupan raspon modela reljefa bio jednak kao i danas već ostvarenog spomenika: 40 m, a visina 7,5 metara.

U isto vrijeme na terenu je tekla složena faza pripremnih zemljanih i građevinskih radova. U toku 1971. i 1972. godine pripremao se cjelokupan teren za spomenobilježje. Pri tom su veliku pomoć pružale i inženjerske jedinice JNA. Da bi se pripremio teren za postavu spomenika na padini podno dvorca, moralo se u početku iskopati više od 6000 km³ zemlje. Na cijelom okolišu radili su zahuktani bageri, kašikari, utovarivači i drugi strojevi. Zemlju je dijelom trebalo očuvati od razrahljenja i raskvašenja, a dio se odvozio na zasebne deponije. Usporedo sa zemljanim radovima pripremla se izgradnja Aleje JNA, aleje lipa od Gupčeve lipe do gradilišta spomen-objekta. Tako je postupno uređivan i sam predio Gornje Stubice i građene su prilazne prometnice.

Nakon završetka tih radova rasle su konture armirano-betonske konstrukcije spomenika na koju će se postaviti pojedini dijelovi reljefa i figure. Kako su radovi na terenu postupno privodjeni kraju, tako su počinjali i

novi radovi na pejzažno-parkovnom uređenju prostora brijega, koji je trebalo ukomponirati u pejzaž. Plato između spomenika i dvorca oblikovao se kao pejzažni park, i to tako da taj stilski oblikovan hortikulturni prostor sraste u okolni zagorski krajolik.

Radovi lijevanja u ljevaonici trajali su također godinu dana; najveći dio obavljen je u toku 1972. i 1973. godine u ljevaonici "Likum".

Zamašan je zahvat bila i obnova dvorca koji su podigli Oršići 1756. godine. Taj jednokatni barokni objekt s arkadama u dvorištu i klasicističkim portikom, sagrađen pokraj kaštela, bio je vrlo oštećen i zapušten. Obnavljanje dvorca i njegova prezentacija počinje 1970. godine, s tim što su pripreme počele prije, a konzervatorsko-restauratorski radovi definiraju se do 1971. godine, kad su bili i izvedeni. Tim zahvatima prethodila su potrebna istraživanja: sondiranje terena uz objekt, djelomično skidanje žbuke sa zidova da bi se otkrile strukture prvotne izgradnje i različitih kasnijih adaptacija što ih je dvorac doživio kroz stoljeća mijenjajući namjene. Dvorac je trebalo sanirati, uključiti ga u spomen-obilježje i novim sadržajem vrednovati, posebno u kulturnom, pa i turističko-ekonomskom smislu.

Veliko značenje za novu valorizaciju toga spomenika kulture ima koncept postave Muzeja seljačkih buna koji će, kako je programom predviđeno, pridonijeti osvježivanju i proširivanju znanja o događajima iz 1573. godine i to u najširim slojevima, dakle među svima onima koji posjete ovo područje gdje je bilo glavno žarište bune. To je ujedno i prilog njegovanju revolucionarnih tradicija naših naroda.

Muzejska izložba postavljena je nakon temeljitog restauriranja Oršićeva dvorca, ali su pripremni radovi za tu postavu obavljeni već nekoliko godina prije, u uskoj

vezi s višegodišnjim znanstvenim istraživanjima. Ta istraživanja intenzivirala su se naročito od 1968. godine kad je Savjet za naučni rad SR Hrvatske usvojio njihov četvorogodišnji plan. Znanstvena istraživanja seljačke bune nastavljena su i kasnije, a imala su odraza i u vrlo širokoj izdavačkoj djelatnosti.

Bez tih znanstvenih istraživanja vezanih uz povijest seljačke bune, bez proučavanja odjeka i odraza te bune u književnosti, likovnoj umjetnosti i narodnom stvaralaštvu, ne bi bilo moguće prirediti kvalitetan stalni postav muzejske izložbe u dvorcu.

Tome su pridonijela i izdanja organizacionog odbora koja su se pojavila već 1967, 1968. i kasnijih godina, a zatim izdanja raznih izdavačkih kuća, Arhiva Hrvatske, Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta, Instituta za narodnu umjetnost i drugih ustanova.

Tako je god. 1967. izdana foto-edicija, zapravo kompilacija nekih materijala prof. Josipa Adamčeka. Zatim je tiskana monografija "Seljačka buna 1573" istog autora. Pripremanje materijala i rad na obradi knjige trajali su više od godine dana. Monografija je između ostalog obuhvatila niz znanstvenih i dokumentarnih prikaza temeljenih na najnovijem provjeravanju i znanstvenoj obradi te teme. Objavljeni su prvi put neki dokumenti za koje se dotada nije znalo. Monografija sadrži povijest 16. stoljeća, gledanu kroz prizmu seljačke bune Zagorja i drugih krajeva Hrvatske. Tim djelom bibliografija historije seljačke bune dobiva bogato opremljeno izdanje izuzetne likovne i stručne vrijednosti. Dosad je distribuirano u 10.000 primjeraka.

Organizacioni odbor pomaže i drugim ustanovama u njihovu radu na izdavačkoj djelatnosti. Tako daje višegodišnju pomoć i podršku Institutu za narodnu umjetnost u Zagrebu pri obilasku i obradi zagorskog i stubičkog terena

radi izdavanja knjige o narodnim tradicijama. Rezultat je toga knjiga "Folklor Gupčeva zavičaja".

Posebno valja istaknuti u međjuvremenu pripremljene radove i djela za znanstveni skup koji se na početku 1973. godine imao održati u Stubičkim Toplicama, a zatim u Mariboru. Ovi znanstveni skupovi okupili su povjesničare iz Hrvatske i ostalih naših republika, predstavnike povijesnih društava i ugledne istraživače iz Austrije, Mađarske i Slovačke. Podneseni su brojni znanstveni referati i rasprave.

Koncepcija stalne muzejske izložbe bila je moguća tek pošto su završena potrebna istraživanja i u raznim ustanovama pregledan arhivski materijal. Istraživanja su obavljena u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Povijesnom muzeju Hrvatske, Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, Muzeju za umjetnost i obrt, Arhivu Slovenije u Ljubljani, Grafičkom kabinetu JAZU, Štajerskom zemaljskom arhivu u Grazu, Staroj galeriji zemaljskog muzeja u Grazu i Zemaljskoj biblioteci u Grazu; zatim, u Beču, u Ratnom arhivu, Dvorskom i Državnom arhivu, Dvorskom komorskom arhivu, Arhivu grada Beča, u Zbirci rukopisa austrijske nacionalne knjižnice, Akademiji likovnih umjetnosti; nadalje u Državnom muzeju u Dresdenu, Centralnoj biblioteci u Zürichu, u Mađarskom državnom arhivu, zbirkama Narodnog muzeja u Budimpešti i u zbirci Senčejeve državne knjižnice.

Istražena gradnja nije mogla sva biti uvrštena u muzejski postav, uglavnom zbog ograničenosti prostora.

Povijesno je obradio seljačku bunu i dao tematski scenarij prof. Josip Adamček, a likovni scenarij prof. Edo Kovačević, uz suradnju akad.slikara Zorislava Drempečić-Hrčića. Tekstove je preveo prof. Ivan Filipović, scenarij za etnografiju dala prof. Katica Benc-Bošković,

materijale za obradu strukture feudalnog zemljišnog posjeda prof. Ivan Kampuš. Odjek seljačke bune u glazbi obradio je dr Lovro Županović, scenarij i obradu brigade "Matija Gubec" u NOB dala je prof. Dolores Ivanuša, odjeke seljačke bune u narodnoj tradiciji obradio je prof. Bonifačić-Rožin, a odjeke seljačke bune u književnosti prof. Dubravko Jelčić.

Tehničku organizaciju izložbe vodili su prof. Zorislav Drempetić-Hrčić i prof. Zvonimir Zeman, a organizaciju izgradnje svih spomen-objekata Josip Mataić, direktor Muzeja u osnivanju seljačkih buna u Gornjoj Stubici i tajnik organizacionog i radnog odbora, koji je pripremao cjelokupno obilježavanje.

Kako je iz života seljaka 16. stoljeća pronadjeno vrlo malo likovnih podataka, naši su likovni umjetnici na programiranim izložbenim ploham realizirali određene povijesne teme. To su bili akademski slikari: Franjo Dolenc, Ivo Friščić, Vlado Jakelić, Ante Kuduz i Rudolf Sabljčić. Izvanredno su djelovali u izložbenom prostoru originalni radovi majstora Krste Hegeđušića: "Bitka kod Stubice" (crtež-ugljenom) i "Poslije bitke" (tempera).

Idejni projekt adaptacije zgrade muzeja, realizaciju i nadzor izveli su dipl.inž. Dušan Frajman i prof. Željko Filipec. Boju fasade dvorca odredio je prof. Nikola Marković. Kopije oružja načinio je Ivica Kavurić, a projekt biblioteke i ugostiteljskog interijera dao je inž. Boris Nemeth.

Na maketi su radili prof. Josip Adamček, Vlado Jakelić, Željko Sirotić, akademski slikari, i Drago Pavličević.

Na postavi spomenika radilo je također više suradnika stručnih organizacija i drugih.

Projekt spomenika izradio je prof. majstor kipar Antun

Augustinčić, a suradjivali su kipari prof. Ivan Sabolić i prof. Vjekoslav Rukljač, zatim akademski kipari Stanko Jančić i Luka Musulin suradjivali su 4 mjeseca na reljefima, a tehnički je obradio spomenik majstor arhitekt Drago Galić.

Projekt nosača reljefa izradili su a građevinski nadzor nad izvedbom spomenika obavili dipl. inž. gradj. Vladimir Pehnc, Ivo Klajner, Bruno Margetić i Božica Merić. Projekt montaže reljefa izradio je dipl. inž. stroj. Šelendić Slavko, projekt prilaznih cesta i parkirališta inž. Ivo Balarin, a projekt vrtno-tehničkih radova i hortikulture dipl. inž. arh Dragutin Kiš. Organizaciju izgradnje spomenika vodio je Josip Mataić, a administraciju u vezi sa spomenikom u ateljeu Bogdan Iveković. Spomen-lokalitet posjećuju mnogi kolektivi, omladina, predstavnici JNA a naročito su brojni individualni posjeti građana. Istodobno je zabilježen i velik broj organiziranih putovanja u aranžmanu turističkih agencija u pravcu Gornje Stubice, Klanjca i Kumrovca.

Uz to godišnje posjeti taj lokalitet stotine delegacija - kulturnih, privrednih i društveno-političkih.

U 1973. godini bilo je više od 80.000 posjetilaca, u 1974. više od 100.000 posjetilaca; u 1975. godini kad se proslavljala 30-godišnjica oslobodjenja naše zemlje, zabilježeno je više od 120.000 posjetilaca.

Godine 1976. broj posjetilaca je opao na 80.000, zbog slabije turističke sezone i lošijih vremenskih prilika. Ocjenjuje se da će se godišnji priliv posjetilaca kretati od 70.000 - 80.000 u narednim godinama, dakle prilično iznad broja predviđenog prvim elaboratom, u kojemu se računalo sa oko 40.000 posjetilaca. Zbog važnosti ovog spomenika kulture i prezentacije kulturnih i povijesnih sadržaja, Muzej seljačkih buna u Gornjoj Stubici je uvršten među organizacije udruženog rada

u oblasti kulture od posebnog kulturnog značenja za Republiku. Uz osnovnu propagandnu djelatnost muzej održava stalni muzejski postav i prezentira cijeli spomen-lokalitet, organizira vrtno-tehničke radove i prodaju suvenira i turističkih potrepština, izdavačku djelatnost i prosvjetno-propagandni rad.

U narednom srednjoročnom razdoblju namjerava se dalje unapredjivati spomen-lokalitet. U tom smislu postoji program i plan razvoja.

Ovaj spomen-objekt, svečano je otkriven 1973. godine u prisutnosti pokrovitelja proslave predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita, kompleksna je cjelina sa Spomenikom seljačkoj buni i Matiji Gupcu, Muzejem, Galerijom, povremenim i stalnim izložbama, uz turističko-ugostiteljski prostor u tom sklopu. Danas je to već poznato turističko izletište Hrvatskog zagorja pa i šireg područja.

Josip Mataić
direktor Muzeja seljačkih buna
u Gornjoj Stubici

MUZEJ SELJAČKIH BUNA

TITO GOVORI NA OTVORENJU SPOMENIKA
14. LISTOPADA 1973.

GALERIJA MUZEJA SELJAČKIH BUNA - DETALJ S IZLOŽBE LONČARSTVO
HRVATSKOG ZAGORJA